

Našla se je vas Vrh in hiša v kateri je živel Levstikov literarni junak Martin Krpan

Fran Levstik v svoji povesti Martin Krpan z Vrha navaja, da je bil Martin Krpan doma na Notranjskem, v vasi Vrh pri Sveti Trojici. Fran Levstik je Vrh imenoval vas, vas je bila tudi Sveta Trojica.

Z namenom da dokažem, da je bil Martin Krpan doma na Bloški planoti in ne na Pivškem kot trdi Silvo Fatur v svoji razpravi z naslovom Martin Krpan-slavinski faran, sem opravil raziskavo resničnosti podatkov, ki jih navaja avtor v tej razpravi. Pri tem delu so bile opravljene tudi potrebne terenske raziskave. Rezultat vseh teh raziskav je pokazal, da je Silvo Fatur vsa ljudska nerealistična pripovedovanja, ki niso podprta z nobenim dokazom, vzel za resnične, mnoge trditve pa si je enostavno izmislil in nimajo nobene povezave z realnostjo.

Ugotovitve raziskav Faturjeve razprave sem izdal v knjigi z naslovom Boj za Krpanovo dediščino in dokazujejo, da ni nobenega dokaza, da bi bil Martin Krpan doma s Pivškega.

Vzporedno z raziskavo Faturjeve razprave sem ugotovil, da je na Slovenskem samo ena vas z imenom Sveta Trojica in se nahaja na Notranjskem, na severnem predelu Bloške planote, Krpanova vas Vrh pa naj bi bila v bližini te vasi. Toda vas Vrh na tem območju uradno ni nikoli obstajala, kar dokazujejo stari zemljiški katastri, nov zemljiški kataster, urbarji in župnijske knjige župnije Sveta Trojica ter župnije Bloke. Z najdbo vasi Sveta Trojica sem tako neizpodbitno dokazal, da je bil Martin Krpan doma Na Bloški planoti.

Za ugotovitev obstoja in lokacije Krpanove vasi Vrh in hiše v kateri je živel Martin Krpan sem uporabil tekst iz Levstikove knjige o Martinu Krpanu in podatke Franciscejskega zemljiškega katastra.

Martin Krpan je Brdavsus pred njegovim obglavljenjem na Dunaju rekel, naj le zmoli kakšen očenašek ali dva in svojih grehov naj se malo pokesa, spovedal se ne bo več, namreč nima časa dolgo odlašati, ker se mu mudi domov za peč in tudi komaj čaka, da bo zopet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri Sveti Trojici.

Martin Krpan bi tako zelo rad slišal zvon iz podružnične cerkve sv. Urha na Nadliškem griču. Cerkev na Nadliškem griču je bila znotraj obzidja gradu Nadlišek, ki je bil last Turjaških. Da je Martin Krpan lahko poslušal zvon domače cerkve, je moral biti doma z območja Nadliškega

griča, kar dokazuje navedba v povesti Frana Levstika, ko pravi, da stoji cerkev na Vrh, Martin Krpan pa je tudi doma z Vrha. Dom Martina Krpana nikakor ni mogel biti na vrhu Nadliškega griča, ker sta bili tam razvalina starega gradu Nadlišek in cerkev sv. Urha, ampak je bil dom nekje na pobočju Nadliškega griča.

Vprašamo se, kje na območju Nadliškega griča je stala vas Vrh in dom Martina Krpana. Vse od nastanka Levstikove povesti o Martinu Krpanu so raziskovalci iskali Krpanovo vas Vrh na severnem predelu Bloške planote in je seveda niso našli, ker uradno ni nikoli obstajala.

Fran Levstik v svoji povesti o Martinu Krpanu navaja štirinajst krajev, to so: Vrh, Trst, Sveta Trojica, Golo, Dunaj, Mokrec, Kranjska dežela, Razdrto, Jeruzalem, cerkev sv. Štefana na Dunaju, Reka, Koper, Vrhnika in Ljubljana. Vsi navedeni kraji obstajajo, razen Vrha. Ker si Levstik v svoji povesti zemljepisnih imen ni izmišljal, bil je realist, je vsekakor moral obstajati tudi Vrh na območju Nadliškega griča, kjer je stal dom Martina Krpana.

Na območju Nadliškega griča ni moglo biti nobene vasi, ker je bila vsa zemlja last Turjaških, kar je razvidno iz protokola zemljiških parcel in franciscejskih kart za katastrsko občino Hiteno.

Nadliški grič, kjer je stal dom Martina Krpana, se je vsaj do leta 1858, ko je Fran Levstik napisal povest o Martinu Krpanu, imenoval Sveti Vrh oziroma Vrh. Za to ugotovitev je več dokazov:

- Na karti franciscejskega katastra za katastrsko občino Hiteno sta del severnega pobočja in severno podnožje Nadliškega griča označena z ledinskim imenom Za Svetim Vrhom (Sa swetim vercham), kar pomeni, da se je Nadliški grič v času izdelave te karte leta 1823 imenoval Sveti Vrh.
- Protokol zemljiških parcel za parcele navedenega območja tudi nosi oznako Za Svetim Vrhom.
- Vas Zavrh, ki se nahaja ob vzhodnem podnožju Nadliškega griča – griča z imenom Vrh, se nahaja za gričem Vrh, gledano iz smeri Svete Trojice, od tod verjetno ime te vasi.
- Pot, ki je vodila iz Cajnarske doline, je dosegla najvišjo točko ali vrh tik pod gradom Nadlišek na Nadliškem griču, od tu se je pot spustila v vas Zavrh, od tod naprej v sotesko Iške ter preko Iške na Dolenjsko. Mogoče je tudi od tod ime Nadliškega griča, grič Vrh.
- Ker vemo, da stoji cerkev sv. Urha na Nadliškem griču, pa tudi dom Martina Krpana je bil na Nadliškem griču in ker Fran Levstik v svoji povesti navaja, da cerkev sv. Urha stoji na Vrh, kakor tudi dom Martina Krpana je na Vrh, to pomeni, da se je Nadliškov grič imenoval Vrh.

Iz zgornjih ugotovitev lahko zaključimo, da je bil Martin Krpan doma iz območja griča Vrh (Nadliški grič), ki je blizu edini slovenski vasi z imenom Sveta Trojica.

Nič nenavadnega ni, da se je Nadliški grič imenoval Sveti Vrh. V tem predelu Notranjske sta dve vasi z oznako sveti: Sveta Trojica in Sveti Vid. V Sloveniji je gora z imenom Sveta gora, obstaja pa še mnogo gora s prvim delom imena sveti: Sveti Anton, Sveta Jelena in drugi.

Pri natančnem pregledovanju franciscejskih kart, izdelanih leta 1823, za katastrsko občino Hiteno – območje griča Vrh sem ugotovil, da sta tako vas Zavrh kakor tudi grajska pristava Nadlišek na Pajkovem že zunaj podnožja griča Vrh. Na samem območju griča Vrh pa sta dve zgradbi, to sta cerkev sv. Urha, ki stoji na vrhu griča, in stanovanjska zgradba na levi strani sedaj zaraščene poti, ki je peljala od vrha griča Vrh do grajske pristave Nadlišek na Pajkovem. Ker v času od izdelave franciscejske karte leta 1823 pa do nastanka Levstikove povesti o Martinu Krpanu leta 1858 na tem prostoru niso gradili stanovanjskih hiš, ker za to ni bilo potrebe, je to dokaz, da ta stavba predstavlja vas Vrh in obenem pa je bila dom Martina Krpana. Dolžina poti od cerkve sv. Urha do vasi Vrh znaša 210 metrov, medtem ko je razdalja od te vasi do novega gradu Nadlišek, ki je bil med drugo svetovno vojno požgan in je bil pri grajski pristavi, še 320 metrov. Dom Martina Krpana propada, ostalo je le še malo zidov. Stavbno zemljišče te zgradbe, ki je na parcelni številki 37 katastrske občine Hiteno, meri 97 kvadratnih metrov (27 sežnjev) in je bilo tako kakor tudi hiša last nadliškega grofa.

Pred izgradnjo železniške proge Ljubljana–Trst leta 1857 je velik del tovornega in potniškega prometa z zahodne Dolenjske potekal prek Bloške planote. Tako so na primer iz Turjaka, kjer je bilo veliko skladišče železa, kakor tudi iz Roba, kjer so bili plavži, tovorili železo prek severnega predela Bloške planote v Trst in Reko. Ljudje s severnega predela Bloške planote so hodili na Dolenjsko čez Iško po nakupih, ker v domačih krajih ni bilo trgovin, Dolenjci pa so hodili na božjo pot preko soteske Iške in vasi Zavrh k Sveti Trojici na Blokah. Bločani so ravno tako hodili na Dolenjsko kupovat mršave vole, ki so jih doma poredili in nato prodali. Vsekakor je med Notranjsko in Dolenjsko in obratno potekal relativno živahen tovorni in potniški promet.

Fran Levstik je zelo dobro poznal kraje in značaje ljudi, kamor je umestil svojega literarnega junaka Martina Krpana. Pot ga je vodila od Spodnjih Retij, njegovega rojstnega kraja, preko soteske Iške do vasi Zavrh. Od tu se je povspel za 57 metrov na grič z imenom Vrh (Nadliški grič), na katerem je cerkev sv. Urha in tedaj še vidne razvaline starega gradu Nadlišek. Od tu se je pot spustila v vas Vrh do hiše-doma njegovega literarnega junaka Martina Krpana. Pot se je nadaljevala navzdol do grajske pristave na Pajkovem, kjer so Turjaški ob grajski pristavi leta 1686 zgradili nov grad z imenom Novi Nadlišek (New Nadlischek) in kapelo sv. Vida. Od tam se je pot spustila navzdol v vas Sveta Trojica do božjepotne, velike in lepe cerkve sv. Trojice, ki so jo

Turjaški ukazali zgraditi na kraju prikazovanj, z namenom, da postane božjepotna cerkev. Verjetno Fran Levstik ni šel na pot sam, ampak se je pridružil skupini domačinov, romarjev, h sv. Trojici na Bloke.

Grajska pristava Nadlišek na Pajkovem, ki je služila že staremu gradu na Nadliškovem griču, je imela, kot je razvidno iz župnijskih knjig, osem stavb, v katerih so živeli grofovi delavci. Ker niso bili grofovi podložniki, niso bili zavezanci dajatev, zato naselje v urbarjih ni navedeno. Kot sem že omenil, je nadliški grof ob pristavi leta 1686 zgradil nov grad. Tedaj je bila splošna navada, da so grofje ob opustitvi starega gradu zgradili novega ob grajski pristavi. Tedaj so bili že manj nevarni časi, gledali pa so tudi na ugodje.

Na Blokah imajo vasi malo hiš. Po statističnih podatkih iz leta 1952 so imele kar štiri vasi samo po eno hišo, štiri vasi so imele po tri hiše, dve vasi pa sta imeli po štiri hiše. Zdaj na Blokah v 45 vaseh in zaselkih živi 1630 ljudi ali povprečno 36 ljudi na vas.

Fran Levstik, avtor povesti o Martinu Krpanu, za osamljeno hišo na pobočju griča Vrh, kjer je živel njegov junak, navaja, da je v vasi Vrh. Poimenovanje vasi Vrh je logično, saj se je nahajala na griču z imenom Sveti Vrh, odnosno Vrh. Uradno ta vas ni obstajala, toda ne zaradi ene same hiše v vasi, saj so tudi druge vasi na Blokah imele samo po eno hišo, ampak zaradi tega, ker je stala na graščinski zemlji in bila tako last nadliškega grofa. Vsekakor so ljudje to hišo imenovati »na Vrhu«, ker se je nahajala v vasi Vrh na griču Vrh.

Tone Urbas, sodnik v Cerknici, je leta 1997 na osnovi ustnega izročila o silnem možu Martinu Krpanu, ki naj bi živel na pobočju Nadliškega griča ter s pomočjo Jurmanovega Toneta iz Zavrha, ki mu je pokazal razvalino te Krpanove hiše, tako našel dom Martina Krpana. O tem odkritju Tone Urbas ni podal nobenih pisnih obrazložitvev in ni predložil nobenih dokazov o resničnosti podatkov.

Zadnja prebivalka nekdanje grajske pristave Nadlišek na Pajkovem, Marija Bečaj, je ravno tako na osnovi ljudskega izročila, pokazala razvaline te iste hiše na pobočju Nadliškega griča, kjer naj bi živel Martin Krpan, članom komisije občine Cerknica, ko je ta na terenu iskala hišo Martina Krpana. Tudi v tem primeru ni bilo podanih nobenih dokazov o resničnosti podatkov.

Moje strokovne ugotovitve o lokaciji vasi Vrh in hiše v kateri je živel Martin Krpan, podprte z dokazi, dodatno potrjujejo podatki ljudskega izročila o lokaciji Krpanove hiše, pa čeprav so brez dokazov.

. V svoji knjigi z naslovom Boj za Krpanovo dediščino, ki je izšla leta 2011, sem na osnovi skromnih pripomočkov, ki sem jih imel na razpolago (Levstikova povest o Martinu Krpanu in

topografska karta M 1 : 5000) navedel mišljenje, da je bil dom Martina Krpana na vzhodnem podnožju Nadliškega griča, kar pa ni bilo točno. Da sem lahko pariral Pivčanom, ki so vztrajali na trditvah, da je Martin Krpan doma s Pivškega, čeprav sem takrat že dokazal, da je bil Martin Krpan Bločan, pač moral Martina Krpana umestiti nekam na območje Nadliškega griča. Dejansko se dom Martina Krpana nahaja na zahodnem pobočju Nadliškega griča.

Zahvaljujem se gospodu Antonu Marinku, župniku župnij Bloke in Sveta Trojica, ker je dovolil iskanje podatkov v župnijskih knjigah. Zahvaljujem se tudi Janezu Slavcu za prevode nemških besedil pisanih v gotici.

. Pri raziskavah za ugotovitev kraja Krpanovega doma sem uporabil sledeče pripomočke: Levstikovo povest o Martinu Krpanu, karte franciscejskega katastra za katastrsko občino Hiteno, protokol stavbnih zemljišč in zemljiščnih parcel franciscejskega katastra za katastrsko občino Hiteno, geodetsko topografsko karto M 1 : 5000, knjigo SS. Trinitatis, urbarje gospostva Nadlišek ter župnijske knjige za župniji Sveta Trojica in Bloke.

Slavko Petrič.